

EVROPSKA IDEJA V SLOVENSKE POLITIČNE MISLI

Povzetek. *Prispevek obravnava primere razmišljanja v slovenskih političnih delih, zlasti narodnih programih, o različnih konceptih Evrope, preureditvi Evrope ob zgodovinskih prelomnicah, zlasti po obeh svetovnih vojnah, pomenu skupne evropske kulture in vlogi in mestu slovenskega naroda med evropskimi narodi v obdobju od pomladi narodov 1848 do sodobnih evropskih integracij. Prvi del prispevka orisuje zgodovino ideje o Evropi od antike do danes, drugi del pa povzema in kontekstualizira posamezne omembe in razmišljanja o Evropi pri Slovencih. Sklep odpira nadaljnje možnosti raziskovanja evropske ideje ob ugotovitvi, da so Slovenci idejo Evrope vsekakor živeli, če že ne dejavno osmišljali.*

Ključni pojmi: *zgodovina, politika, evropska ideja, Slovenija*

Razvoj evropske ideje

”Evropa” je relativno moderna ideja. Do srednjega veka je bila zgolj geografski pojem, ki se je uporabljal zgolj občasno in se počasi uveljavljal. Antični kartografi so okoli tedanjega središča civilizacije, Sredozemlja, risali Evropo kot četrtno znane sveta. Meje Evrope so na osnovi podobnejših podnebno-bivanjskih pogojev, kot so bili izven teh meja, sčasoma postali Atlantik, Severni pol, Ural in Kreta. Možnosti za širitev in nejasnosti razmejitve od preostale Evrazije so ostajale le na vzhodu. Iz Azije, ki se je v antiki začejala že na Donavi, so se tudi večinoma zlivali osvajalci, ki so prinašali opustošenje in kulturno obogatitev.

Rimljani so osvojili večino Evrope, ki so jo že pred tem poselili Kelti, ne da bi eni ali drugi to ozemlje tako poimenovali. V času Karla Velikega in kasnejših križarskih vojn je nastala prva idejna nadgradnja pojma Evrope na verski osnovi: Evropa je postala sinonim za krščanski svet (”res publica christiana” (Hay, 1995: 41)), ki ga je ogrožal islam.

V zapletenem intelektualnem procesu, ki je trajal od 15. do 18. stoletja, je Evropa iz domovine kristjanov postopoma postala prostor evropske kulture in simbol civilizacije, čeprav je bila besedna zveza “evropska civilizacija” prvič uporabljena šele leta 1766 (Boer, 1996: 64). Leta 1713 je bila Evropa zadnjič poistovetena s krščanstvom v Utrechtski mirovni pogodbi, francoski opat Charles Castel de St. Pierre pa je istega leta spisal Projekt za zagotovitev stalnega miru v Evropi

* Dr. Cirila Toplak, asistentka na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani.

(Projet pour rendre la paix perpetuelle en Europe), v katerem je, kot pozneje Jean Jacques Rousseau, že pozival k organizaciji evropskih narodov na osnovi mednarodnega prava.

V obdobju razsvetljenstva so bili storjeni odločilni koraki v smeri sekularizacije pojma Evrope, saj je po krvavih verskih vojnah za razsvetljence ravnanje kristjanov predstavljalo civilizacijsko sramoto. Leta 1751 je Voltaire opisal Evropo kot "neke vrste veliko republiko, razdeljeno na več držav, nekatere med njimi monarhije, druge mešane, ... a vse komunicirajo med seboj. Vse imajo enako versko osnovo, čeprav razdeljeno na več veroizpovedi. Vse delujejo po enakem načelu javnega prava in politike, ki sta v drugih delih sveta neznana" (Davies, 1997: 7). Immanuel Kant si je ob prelomu 18. stoletja zamislil federacijo evropskih narodov (Zum Ewigen Frieden, 1795), o kateri so v 19. stoletju nato razglašali pisci najrazličnejših političnih prepričanj, tudi demokratični francoski zgodovinar Jules Michelet (le Peuple, 1874).

Romantični konservativci so v 19. stoletju prvič posvetili resno razglašanje Evropi kot kulturni entiteti in njen začetek sprva iskali v frankovskem srednjem veku, liberalni misleci pa so njene korenine našli še dlje nazaj v demokratičnosti antične Grčije. Idejo združene Evrope so eni in drugi pogosto navajali kot nedosegljiv ideal in sinonim za neobstoječe sožitje in enotnost, kot cilj, za katerega bi si morali prizadevati vsi Evropejci (Davies, 1997: 10).

Zatem so politični projekt Evrope za desetletja potisnila v ozadje gibanja za združitev narodov v nacionalnih državah; nemški kancler Otto von Bismarck je lahko izjavil, da so "politiki uporabljali izraz 'evropski interesi', kadar si niso upali zahtevati nečesa v nacionalnem interesu" (Boer, 1996: 76). Mednacionalna tekmovalnost za dobrine se je ob koncu 19. stoletja udejanila v imperialistični politiki in težnji po razdelitvi sveta, ki je Evropo nazadnje pripeljala v prvo svetovno vojno. Vojna je razbila dve solidarnostni evropski mreži, intelektualno skupnost in socialistično internacionalo, ki sta razpadli na nacionalno opredeljene posameznike. Pa vendar so v tem obdobju nastali tehtni evropski koncepti, zlasti Srednja Evropa Friedricha Naumanna, ki bi postala nova svetovna velesila pod nemškim primatom, in Nova Evropa majhnih držav med Nemčijo in Rusijo, kot si jo je zamišljal Tomaš Masaryk. Po vojni je sledila nacionalna streznitev in obuditev ideje o Evropi tudi kot braniku pred ponovnimi morijami s Coudenhove-Kalergijevo Panevropo brez Velike Britanije in Rusije in oživitvijo zamisli Aristida Brianda o Združenih državah Evrope. Za mednacionalno sodelovanje in povezovanje si je prizadevalo tudi kmalu po vojni ustanovljeno Društvo narodov. Ideje o združenih Evropi so bile v obdobju med obema vojnama še posebej privlačne za nove države v Vzhodni Evropi, ki so v povezovanju iskale zaščito pred velikimi silami.

Nacionalizem se je v tridesetih letih 20. stoletja izrodil v fašizem in nacizem. Evropa se je iz skupnega kulturnega prostora, v katerem se je vzdrževalo krhko ravnotežje političnih sil, v drugi svetovni vojni znova spremenila v polje spopada konkurenčnih narodov za prevlado.

Med hladno vojno se je Evropa po ideološki ločnici razklala na Zahodno in Vzhodno Evropo. Obe Evropi sta delili samo še prepričanje, da tradicija ne more več služiti kot legitimističen argument. Sovjetska zveza je Vzhodno Evropo politič-

no in ekonomsko "zamrznila" za pol stoletja, v Zahodni Evropi pa je zamisel o Evropski uniji v tem obdobju premostila dolgo pot od izključnega ekonomskega pragmatizma do nove vizije Evrope. V osemdesetih letih 20. stoletja se je na pobudo civilne družbe s konceptom Srednje Evrope znova napolnil presek med obema Evropama, ki je Evropejce spomnil na skupno tradicijo in dejstvo, da obstajajo univerzalne pravice in vrednote, ki ne morejo biti "last" posameznih narodov ali ideologij.

Padec železne zavese je prinesel ponovno povezavo ali vsaj projekt povezave v združeno Evropo, a tudi vrnitev nacionalizma kot neogibnega relikta preteklosti. Narode, ki so šele sedaj dobili možnost postati državotvorne nacije, je nacionalizem znova zajel kot politični program, ki ga ni mogoče zaobiti, le sčasoma preseči; tradicionalne evropske nacije pa se vanj znova zatekajo v ozračju (inducirane) ogroženosti.

Evropa danes je perspektiva Evrope regij v luči odmiranja nacionalnih držav, je pa tudi konflikt in iskanje kompromisa med političnima skrajnostma Evrope kot enotne skupnosti državljanov, ki bodo politično Evropejci, kulturno pa bodo ohranjali svoje nacionalne identitete, in evropske konfederacije, v kateri bodo evropski narodi ostajali politična kategorija, njeno globalno konkurenčnost pa bo omejevala suverenost evropskih držav in rigidnost evropskih struktur.¹ Evropa danes je "plimujoča Evropa" (Davies, 1997: 9), katere valovi poenotenja osnovnih demokratičnih norm lahko sežejo vse do Kavkaza - katere meje bi lahko bile zunanje meje članic Sveta Evrope.

Evropa si znova odgovarja na vprašanje, kaj je in kaj ni na civilizacijskem in gospodarsko-političnem polju, tako kot v obdobju blokofske razdelitve, le da je merilo danes globalno. Globalnih meril nove identifikacije Evrope, evropske kulture in evropejstva je več: kulturni Drugi na vratih Evrope je še zmeraj zlasti islamski svet, lahko pa se ekonomsko in kulturno primerja ali meri tudi z Združenimi državami Amerike, z Japonsko ali preostalim svetom.

Slovenci in evropska ideja

Slovenci so od naselitve živeli v mejah "Evrope". Zmeraj so bili del evropskih dogajanj, privzemali so razsvetljenske "evropske" vrednote (osebno svobodo, enakopravnost, delo kot instrument posameznikove samorealizacije, pravno državo, konstitucionalizem, demokracijo).

Potem ko sta slovenska proto-država Karantanija in kneževina Karniola izgubili neodvisnost in postali del frankovskega kraljestva, so se prebivalci slovenskega ozemlja pokristjanili in "pripadli zahodnoevropskemu kulturnemu krogu" (Prunk, 2002a: 3).

V srednjem veku so bile tudi slovenske dežele, v katerih se je živelo po južnomemškem pravu in običajih, prizorišče cvetenja srednjeveške kulture samostanov, mest, univerz, gotike, romanike in fevdalnih odnosov. Papež Pij II. (1405-64) je v

¹ Vizija Jürgena Habermasa iz leta 1991 (Boer, 1996: 206).

”domovino kristjanov” izrecno vključil tudi slovenske dežele, po katerih je potoval. Paolo Santonino je konec 15. stoletja ugotavljal, da se na slovenskih gradovih živi zelo podobno kot drugje v Evropi. Še zlasti je to veljalo za celjske grofe in kneze. V renesansi je delovalo nekaj evropsko priznanih stavbenikov, diplomatov in univerzitetnih profesorjev slovenskega rodu. Slovenci so pomagali ubraniti Evropo pred Turki. S kmečkimi upori so se dvignili proti fevdalizmu, ko je napočil čas za spremembo družbenega reda. Še zlasti je bila za slovenski narodni obstoj in razvoj pomembna evropska reformacija, med katero je nastalo okoli 50 knjig v slovenskem jeziku. Slovenci so med prvimi v Evropi postali svobodni državljani z Nevoljniškim patentom cesarja Jožefa II. leta 1781, ki je omogočil nastanek slovenskega meščanstva. V okviru Napoleonovih Ilirskih provinc so bili tudi Slovenci deležni širjenja razsvetljenskih idej, ki so poenotile evropske mentalitete in vedenjske vzorce in tudi na Slovenskem pripravile plodna tla za narodno prebujo kot posledico francoskega vzgleda in akulturacijskega pritiska obenem.

Evropo se je po revolucionarnem letu 1848, ki je s programom Zedinjene Slovenije prinesla ”prvo odločitev Slovencev za Slovenijo” (Granda, 2001) razdelila na zahodno ali liberalno in vzhodno ali konservativno, kamor so pod Avstrijo spadale tudi slovenske dežele. V slovenskih narodnih programih od revolucionarnega leta 1848 in Zedinjene Slovenije naprej je najti zelo malo omemb Evrope kot političnega koncepta. Nedvomno pa so Slovenci ažurno sledili političnemu dogajanju v Evropi. Tako je že v pozivu slovenskih intelektualcev na Dunaju, objavljenem v Kmetijsko-rokodelskih novicah 12. aprila 1848, bilo zapisano, da ”v sedanjih časih se vse zediniti želi, kar je eniga naroda, in se bode zedinilo” (Prunk, 1986: 150).

Združitev vsega slovensko govorečega prebivalstva pod eno državo je bilo največ, česar so se Slovenci nadejali v kontekstu prebuje evropskih narodov (France Prešeren je to slovensko politično ”neambicioznost” zgovorno povzel po Homerju, da ”bolje je biti svinjski pastir kot vladati vsem mrtvim” (Pogačnik, 1987: 5)), a tega v Avstriji niso dosegli. Zahtevali so enake jezikovne pravice kot Nemci in Italijani, a se tudi zavedali, da bi povezovanje z Nemci oz. konkretno vstop v Nemško zvezo prineslo nov germanizacijski pritisk, ki so se mu kanili izogniti v povezovanju s slovanskimi sosedi, kot je zapisal Matija Majer Ziljski v manifestu Kaj Slovenci terjamo? v prilogi Kmetijskih in rokodelskih novic leta 1848 (Prunk, 1986: 152-9). Zvezo s Hrvati v okviru Avstroogrške so znali opravičiti kot korist vsega jugoslovanstva. Josip Jurčič je tako v Slovenskem narodu leta 1870 zapisal, da ”kader v osamelem boji z Nemci ločeni od Jugoslovanstva pademo mi Slovenci, pride vrsta na Hrvate” (Prunk, 1986: 162). Pod Avstrijo so Slovenci zaživel zrelu kulturno in politično narodno življenje, razvili šolstvo in gospodarstvo, primerljivo s češkim in avstrijskim, in stremeli k avtonomiji z zavestjo, da samostojno ne bi mogli obstati brez vojaške sile. Sledili so tudi zgledu drugih evropskih narodov, kateri pripadniki so v sto tisočih iskali boljše življenje v izseljevanju.

Zedinjenje Slovencev v eni državi je ostala stalnica narodnih programov tudi po 1. svetovni vojni, ko ne le, da Avstrija ni bila več zaželeno okrilje, ampak je tudi monarhija preživela kot državna ureditev.² Konservativni Janez Evangelist Krek je ugotavljal, da je narodno vprašanje oz. zedinjenje vse tesneje povezano s politično stabilnostjo v izjemno raznorodni Evropi.³ V Sloveniji so številni politiki javno razpravljali o samoodločbi narodov in zamislih o preureditvi Evrope po koncu vojne, med drugimi socialdemokrat Albin Prepeluh,⁴ prepородovec Milan Lemež⁵ in jugoslovanski socialist Henrik Tuma.⁶

Ob neizogibnem razpadu Avstrije so Slovenci iskali novo okrilje, pod katerim bi se čutili manj ogrožene, kot so se stoletja pod Nemci in Italijani. Odvrgli so se od "Evrope" in iskali rešitve na Balkanu v povezovanju z drugimi južnoslovanskimi narodi. S težavno doseženim konsenzom konservativne in liberalne politične struje na Slovenskem so se odločili za "slovanski element" - Kraljevino SHS ali prvo Jugoslavijo. Slovenci so se v Jugoslaviji prvič v nacionalni zgodovini politično in kulturno pospešeno razvijali. Po drugi strani je bilo hitro očitno, da v njej ni dovolj demokracije, avtonomije in enakopravnosti,⁷ Slovence pa so slabila tudi ideološka razhajanja. Iskali so nove rešitve za svoj položaj, pri čemer si je za večjo slovensko avtonomijo še zlasti prizadevala Slovenska ljudska stranka.

Srednjeevropski prostor je v dvajsetih letih 20. stoletja postal torišče novih idej o reševanju nacionalnih vprašanj in širitvenih teženj. Ko je leta 1923 izšla Coudenhove-Kalergijeva Panevropa, katere koncept je bil še posebej privlačen za majhne narode in katere uresničevanje naj bi se začelo z večdržavno konferenco, je bila v Politično resolucijo pokrajinske konference KPJ za Slovenijo že zapisana

² V izjavi občnega zbora Slovenskega republiškega združenja v Chicagu 12. avgusta 1917 je bilo govora o novi državni tvorbi, pri čemer "ne more biti taka nova tvorba nič drugega kakor demokratična republika. Ustvarjanje nove monarhije v času, ko se rušijo stare, bi spravilo Jugoslovane v smešno-žalostno nasprotje z duhom časa, zmagujočo svetovno demokracijo in njihovimi lastnimi potrebami" (Prunk, 1986: 177).

³ Janez Evangelist Krek je v članku *Za narodno zedinjenje*, objavljenem v Hrvatski državi leta 1917, nagovarjal Slovence: "... nisi ti sam kriv, da je vprašanje tvojega zedinjenja dobilo mednarodni pomen. Vsak tvoj otrok bi hotel, da bi to že zdavnaj postalo dejstvo in da se s tem postavi močan temelj evropskega miru" (Prunk, 1986: 181).

⁴ V članku *Ideja ali dogma? je Albin Prepeluh leta 1917 v Napreju kritiziral Naumannov koncept Srednje Evrope, ki je v osnovi zajemal vzpostavitev nove svetovne velesile z združitvijo Nemčije in Avstrije in možnostjo širjenja na vzhod preko Balkana vse do Bližnjega vzhoda* (Prunk, 1986: 182-5).

⁵ Dr. Milan Lemež je prav tako v Napreju istega leta razvijal Kritične misli, med njimi "narodni moment", kakor je poimenoval skupek interesov in psihe posameznega naroda. "In ta narodni moment igra pri nemških socialističnih strankah zelo veliko vlogo, ta jih ovira, da bi se povzpeli k široki ideji preureditve Evrope, celega sveta na temelju narodnostnega načela v smislu samoodločevanja narodov" (Prunk, 1986: 187).

⁶ Dr. Henrik Tuma je Lemežu prav tam odgovarjal v *Nekritičnih mislih*, da "nacionalna samouprava ne sme služiti, da se razbija veliko svetovno kulturno gospodarsko gibanje ... Iz principielnega stališča socializma je jugoslovanska kakor tudi češko slovaška skupina sama zase prešibka storiti ločeno suvereno državo. ... Za socialista ima veliko bodočnost češko-slovaška in jugoslovanska skupina le v okviru velikega prirodnega ozemlja, ki sega od Sudetov pa do Adrije. Le v tem okviru more biti govora o modernem gospodarskem lastnem razvoju in obenem kulturnem" (Prunk, 1986: 189).

⁷ Kot je poudarila beograjska prof. Latinka Perović na predavanju v Ljubljani aprila 2002, je "bila Jugoslavija za Srbijo zmeraj srbska država, v kateri živijo tudi drugi narodi".

zahteva, "da se v kratkem skliče konferenco balkanskih držav ter Madžarske, Avstrije in Čehoslovaške in da se osnuje namesto mrtve Balkanske federacije nov organizem Internacionale, ki bo po nekem osrednjem načrtu vodil politično akcijo teh držav. Zaradi kmetijskega značaja in narodne raznolikosti teh držav bo prva naloga novega organizma, da natančneje izdela naše stališče glede delavsko-kmečke vlade in narodnih problemov Srednje Evrope" (Prunk, 1986: 201).

Slovenske politike je panevropska ideja močno pritegnila. Prvega kongresa panevropske unije leta 1926 na Dunaju se je udeležilo 2000 predstavnikov 24 narodov, med njimi tudi številno zastopstvo Slovencev pod vodstvom dr. Antona Korošca. Na kongresu sta bila prisotna tudi najvidnejša predstavnika primorskih Slovencev Engelbert Besednjak in dr. Josip Vilfan. Časopis Slovenec je obširno poročal o kongresu in objavljal prispevke o razmahu panevropskega gibanja. Leta 1930 je nastal jugoslovanski odsek panevropskega gibanja, v katerem je bil med vodilnimi tudi krščanski socialist dr. Andrej Gosar, poprej predsednik ljubljanskega odseka (Rahten, 2001: 21-2).

Idejo velike zveze evropskih narodov je v Sloveniji pred drugo svetovno vojno najdlje razvil krščanski socialist in zgodovinar Bogo Grafenauer. Prihodnost slovenskega naroda, ki naseljuje strateško pomembno in zategadelj ranljivo ozemlje, je videl v okviru drugačne, federativne Jugoslavije, v kateri si bo slovenski narod zagotovil avtonomen položaj.⁸ V skladu s panevropskim konceptom se je zavzel za zvezo majhnih narodov v Srednji Evropi: "Zemljepisni položaj, sodobna negotovost in napetost v mednarodnem življenju malim narodom med italijansko-nemško in rusko-ukrajinsko narodnostno mejo ne dovoljujejo več lagodnega odpočitka in mirnega zaupanja v zapadne velesile. V takem labilnem položaju je danes v tem pasu nad 100 milijonov členov 10 malih narodov v tej evropski coni. Vsak zase je slab, a vsi skupaj pomenijo veliko silo, če se med seboj sporazumejo v duhu enakosti in obče človeške kulture. Ureditev take zveze bi pomenila odstranitev jerobstva velikih narodov v tem pasu in obenem - stvarni začetek velike Panevroppe, federacije vseh evropskih držav. Smer k taki ureditvi nekake zvezne države od Baltika do Jadrana postaja za nas še toliko bolj naravna, ker pripada 70% tega ozemlja slovanskim narodom" (Prunk, 1986: 244).

Za razliko od Coudenhove-Kalergijeve zamisli o postopnem nastajanju Panevroppe, katere osnova bi lahko bila mala antanta Češkoslovaške, Jugoslavije in Romunije kot edini preostanek Masarykove velike vzhodnoevropske federacije,⁹ je

⁸ Bogo Grafenauer je v sklepnih mislih k Slovenskemu vprašanju, kakor je naslovil referat za Bohinjski teden društva Zarja leta 1939, najprej razčlenil trojno povezavo Slovencev z Jugoslavijo, tj. "zemljepisno usmerjenost večine našega ozemlja, narodnostno zvezo z ostalimi južnimi Slovani in misel, da smo sami v današnjem položaju prešibki, da bi se mogli vzdržati v boju važno ozemlje kakor je naše in da zato nujno rabimo ožje zveze z edinim sorodnim elementom, ki se ga dotikamo ... Narava slovenskega ozemlja ... nima važnosti samo za Balkan, marveč tudi svojo stalno važno vlogo v Srednji Evropi, ki ji po velikem delu pripada (Prunk, 1986: 243).

⁹ "Mala antanta ...bi bila najbolj zainteresirana za evropsko federacijo" (Coudenhove-Kalergi, 2000: 75). Presenetljivo v literaturi nisem našel na omembo komentarjev slovenskih masarikovcev o Masarykovi Novi Evropi.

Bogo Grafenauer v preurejeni Jugoslaviji videl celo možen zgled za federacijo evropskih narodov.¹⁰

O usodi majhnih evropskih držav v luči svoje vizije o preureditvi sveta v največ deset imperijev, je v delu *Med Evropo in Ameriko* v času med obema vojnama zanimivo razmišljal tudi akademik Milan Vidmar: "Med velikimi, nasičenimi, in manjšimi, nastajajočimi imperiji ležijo kot drobcu male države, ki nikoli ne bodo gospodarsko samostojne in si bodo zato tudi le s težavo ohranile politično samostojnost. Ti drobcu bodejo nastajajoče imperije v oči. Saj imajo svoja ozemlja, svoje delavne sile. Saj bi bili v večjem okviru zelo koristni! Male evropske države so zaradi tega veliko napotje za red v človeškem svetu. Ne morem si predstavljati gospodarsko odvisnih edinic, ki bi bile politično neodvisne. Pač pa si lahko predstavljam večje neodvisne gospodarske enote, ki bi bile sestavljene iz številnih politično samostojnih delov" (Vidmar, 1937: 268).

Slovenski narodnoosvobodilni boj med drugo svetovno vojno se je bil tudi za spon nacizma in fašizma prosto Evropo. Svojo politično prihodnost so Slovenci prepoznavali v "socialistični Evropi" (Kocbek, 1945: 22) in v širšem povezovanju s slovanskimi narodi, zlasti Sovjetsko zvezo, pri čemer naj bi se ideja panslavizma iz 19. stoletja utrdila na novi ideološki osnovi "samostojnih množičnih demokratičnih gibanj med Slovani" (Ziherl, 1945: 23). Desni politični tabor pa si je Slovenijo zamišljal v "novi Evropi"¹¹ ali pa, po dr. Lambertu Ehrlichu in katoliških stražarjih, v "katoliški srednjeevropski konfederaciji" (Prunk, 1992: 302). Že med vojno so se Slovenci znova priključili skupnosti jugoslovanskih narodov, tokrat na obetavnih novih federativnih temeljih.

V povojni socialistični Evropi panevropska ideja ni imela privrženecv, prežive-la pa je med slovenskimi političnimi emigranti.¹² Proces relativne liberalizacije v sedemdesetih letih 20. stoletja se je kljub reakciji Zveze komunistov Slovenije in Jugoslavije izkazal za ireverzibilnega. Vključitev v delovno skupnost Alpe-Adria, zamisel o srednjeevropski literarni nagradi Vilenica, obuditev koncepta Srednje Evrope (Grafenauer, 1991: 15-26), razvoj civilne družbe, rastoča svoboda govora in tiska, politični pluralizem (Prunk, 1992: 404) so bili samo nekateri izmed znanilcev sprememb, ki so se v začetku devetdesetih let udeležile v osamosvojitvi in prvi slovenski samostojni državi.

V Reviji 2000 je bil leta 1986 objavljen esej Edvarda Kocbeka, v katerem je napovedal: "Narodi bodo ostali posredovalne postaje na poti do končne enotnosti

¹⁰ "Prav v državi, kakor je Jugoslavija s tremi narodi, ki jo nosijo, se mora izoblikovati tak način sožitja več narodov v eni državi, da bo tem narodom zagotovljena njihova samobitnost v notranjem in zunanjem življenju. Taka oblika bi - mutatis mutandis - mogla biti tudi močna opora razširjanja misli zgoraj omenjene meddržavne zveze" (Prunk, 1986: 245). Bogo Grafenauer tudi v članku *Srednja Evropa? Zakaj ne preprosto Evropa? omenja v kontekstu konca 1930. let "novo evropsko skupnost, v katere nastanek smo utopistično upali po koncu viharja, ki se je že tako očitno napovedoval"* (Grafenauer, 1991: 20).

¹¹ Leon Rupnik leta 1943 v Slovencu nagovori Slovence in Slovenke: "... ustvarimo one pogoje, ki naj slovenskemu narodu v družini narodov nove Evrope zagotove obstoj in srečno bodočnost" (Prunk, 1986: 348).

¹² Leta 1954 je v Buenos Airesu izšlo delo *Rude Jurčeca Združene države Evrope - pogoj za ohranitev svobode v Evropi* (Rahten, 2001: 26).

človeštva tudi potem, ko bodo države že davno izginile. To se bo najprej zgodilo v Evropi ...”

Temeljito doživetje politične nacije je za narod neogibno, če naj se uspešno vključi v kakršnekoli interesne integracije. Čakanje na vstop v Evropsko unijo je v tej luči lahko pozitivno. Slovencem se bo moč prepričati, kakšne prednosti in slabosti prinaša samostojnost in v ponovni integraciji iskati zdravila za slabosti, si prizadevati ohraniti prednosti in uporabiti dosedanje kohabitacijske izkušnje.

Sklep

Iskati Evropo v slovenski politični misli in narodnih programih pred procesom demokratizacije Slovenije v zadnji četrtini 20. stoletja se je izkazalo bolj za iskanje aluzij, ki jih je mogoče šele post festum interpretirati kot "evropske", kot pa za potrditev obstoja konkretnih idej o Evropi kot zaželenem ali uresničljivem političnem projektu. Nekaj sklepov pa se ponuja. Maloštevilnost slovenskega naroda je Slovence zmeraj navajala k povezovanju - rešitev narodnega vprašanja je bila samo navidezna ovira za uspešne integracije, dejansko pa predpogoj; že pred 2. svetovno vojno je tudi med Slovenci obstajala zavest o pomenu povezovanja na osnovi gospodarskih interesov, kar je bil kasneje uspešen koncept za razvoj Evropske unije; ideje o povezovanju evropskih narodov so zaposlovalе politike v vseh strujah, še zlasti pa slovenske krščanske socialiste; panevropsko gibanje je najbolj množično prepričalo slovenske politike in se v sodobnosti prilagojeni obliki razvija v Sloveniji tudi danes.

Če preletimo "evropsko" zgodovino in jo primerjamo s potekom slovenske nacionalne zgodovine, je očitno, da četudi Slovenci niso dejavno prispevali k razvoju političnih konceptov Evrope, so jih vendarle spoznavali in se v njih prepoznavali ali pa ne. Evropo kot idejo morda niso osmišljali, so jo pa živeli.

LITERATURA

- Boer, den P. et al. (1996): *The History of the Idea of Europe*. London: Rutledge.
- Coudenhove-Kalergi, R. N. (2000): *Panevropa*. Ljubljana: Slovensko panevropsko gibanje.
- Davies, N. (1997): *Europe, a History*. London: Pimlico.
- Granda, Stane (2001): *Prva odločitev Slovencev za Slovenijo*. Ljubljana: Nova revija.
- Hay, D. (1995): *Evropa - rojstvo ideje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Kozak, J.(ur.) (1945): *Slovenski zbornik 1945*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Pogačnik, J. (ur.) (1987): *Slovenska misel - Eseji o slovenstvu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Prunk, J. (1986): *Slovenski narodni programi*. Ljubljana: Društvo 2000.
- Prunk, J. (1992): *Slovenski narodni vzpon*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Prunk, J. (2002): *Die Zugehörigkeit Sloweniens zum mitteleuropäischen Kulturkreis*. Ljubljana: neobjavljeno besedilo.
- Rahten, A. (2001) *Zgodovina panevropskega gibanja v Sloveniji*. V Rahten, A. (ur.) *Desetletje slovenskega panevropskega gibanja*. 21-29. Celje: Cenesa, Založba Panevropa.
- Kocbek, E. (1945): *Narodno in socialno osvobojenje*. V *Slovenski zbornik 1942*, 21-23. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

- Grafenauer, B. (1991): Srednja Evropa? Zakaj ne preprosto Evropa? V Vodopivec, P. (ur.) Srednja Evropa, 15-26. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vidmar, M. (1937): Med Evropo in Ameriko. Ljubljana, Naša založba.
- Ziherl, B. (1945): Dva mejnika v razvoju slovenske misli. V Slovenski zbornik 1942, 23-26. Ljubljana: Državna založba Slovenije.